

Els estudis sobre gestió i resolució de conflictes: un panorama general

Pompeu Casanovas i Marta Poblet

1. INTRODUCCIÓ

Els estudis sobre gestió i resolució de conflictes s'han reprès amb un interès sense precedents d'ençà la segona meitat del segle xx. Les runes de la Segona Guerra Mundial i l'adveniment d'un nou ordre internacional, és clar, no en queden al marge. Però aquesta atenció transcendeix els àmbits clàssics de la política, el dret i les relacions internacionals per atraure comunitats d'investigadors d'àrees molt diverses, com ara l'antropologia, la ciència política, l'economia, l'etologia, la psicologia social i del comportament, la sociologia o la intel·ligència artificial. Avui, la gestió i la resolució de conflictes ha esdevingut un terreny on hi conviuen enfocaments i recerques que, gairebé per necessitat, han acabant forjant una veritable *lingua franca*. Conceptes com ara «escalada» o «refredament», acrònims com «BATNA»¹ o «GRIT»,² expressions com «regles de base», «salvar la cara» o «finestra d'oportunitat» i models com els «jocs de suma zero» o «jocs de suma positiva» en són, potser per la seva simplicitat, instàncies paradigmàtiques.

Al llarg d'aquestes pàgines mirarem d'escatir algunes de les fites i esdeveniments més rellevants en la configuració d'aquest àmbit de recerca contemporània. L'objectiu no és fer-ne un recull exhaustiu –una cosa així demanaria per si sola tot un volum– sinó emmarcar els articles d'aquest llibre en el context d'investigació en el que se situen i, alhora, veure'n les connexions interdisciplinàries. I és que les contribucions dels autors, com veurem, posen damunt la taula temes, idees i hipòtesis que, essent molt diverses, comparteixen preocupacions comunes: les formes contemporànies de la violència armada, de la violència social, ètnica, institucional o de gènere, el paper dels Estats i dels organismes internacionals, els models de seguretat, els límits

---

1. El terme BATNA (*Best Alternative to Negotiated Agreement* o millor alternativa possible a un acord negociat) va ser posat en circulació per Roger FISHER i William URY (1981) a *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*, Nova York: Penguin Books (un dels grans best sellers de l'àmbit de la resolució de conflictes).

2. GRIT (*Gradual Reduction in Tension* o reducció gradual de la tensió) va ser formulat per primera vegada pel psicòleg social Charles OSGOOD (1962) a *An Alternative to War or Surrender*, Urbana: University of Illinois Press.

dels mecanismes tradicionals i alternatius de prevenció, gestió i resolució de conflictes. En definitiva, l'exploració de noves vies de recerca i d'acció.

2. UN MAPA ORIENTADOR

La gestió i la resolució de conflictes, de fet, és un àmbit que aglutina d'altres àmbits. No hi trobarem, per tant, un nucli central del qual se'n derivin línies especialitzades de recerca, sinó que es tracta més aviat de dominis que es configuren en moments històrics determinats amb l'objectiu d'explorar situacions de conflicte particulars –des d'interessos divergents entre individus, grups i organitzacions fins a conflictes entre Estats. No hi ha, doncs, un eix central abstracte –el «conflicte»– que irradiï perspectives d'anàlisi diverses, sinó distintes disciplines que elaboren el seu objecte de recerca en funció de les seves tradicions, dels seus mètodes de treball i de les incògnites i problemes amb què s'enfronten. Són, tot i les innegables afinitats i connexions, àmbits o disciplines amb una dinàmica pròpia de grups i programes de recerca, d'instituts i de revistes especialitzades. Un primer esbós d'aquest mapa pot il·lustrar-se amb un quadre senzill:

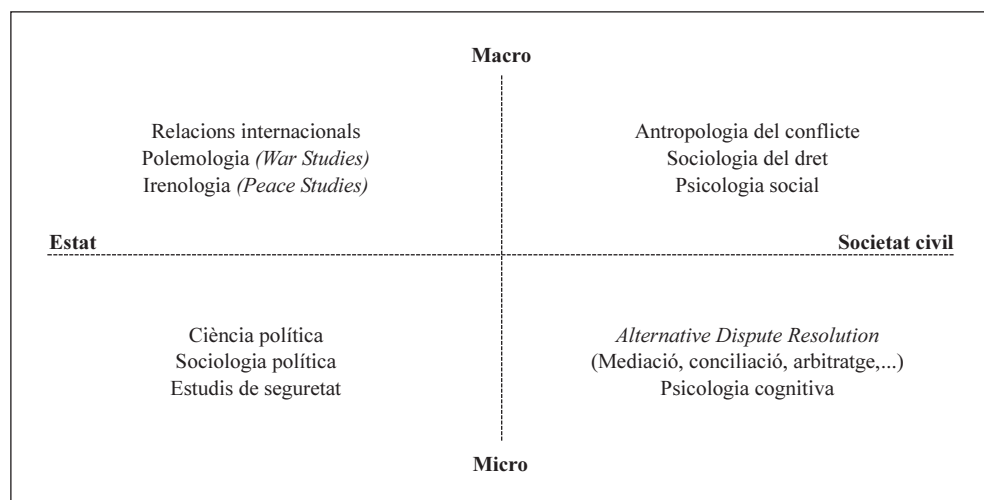

Figura 1. Àmbits de la gestió i resolució de conflictes

Aquest esquema, com pot observar-se, té un caire merament aproximatiu. Dit d'una altra manera, els eixos «Estat/societat civil» i «macro/micro» es fonamenten en dicotomies clàssiques que només poden sostenir-se idealment en el terreny conceptual i metodològic. La realitat, en canvi, es presenta com un continu força més indestruïble. D'una banda, els conflictes que impliquen estructures estatals no poden estudiar-se al marge de les societats on s'insereixen i, a l'inrevés, l'anàlisi de conflictes en el marc de la societat civil no pot ignorar la presència –directa o indirecta– dels ens públics i les administracions en els processos de gestió i resolució (Simon Roberts en dóna un exemple en mostrar el paper protagonista de l'administració de justícia en la promoció de mecanismes de mediació i conciliació, així com Pompeu Casanovas en referir-se als processos de decisió dels jutges); d'altra banda, i des del vessant metodològic, l'enfocament «micro» acostuma a tenir en compte dades «macro» que, a la vegada, es nodreixen d'anàlisis i observacions en escenaris concrets. Feta aquesta excepció, l'esquema pot ser útil per situar l'orientació de cada disciplina en un quadrant aproximat. A partir d'aquí, fixarem paràmetres més definits per tal d'emmarcar els diferents textos d'aquest volum.

3. ELS ESTUDIS SOBRE LA PAU, EL CONFLICTE I LES RELACIONS INTERNACIONALS

Els estudis sobre la pau, el conflicte i les relacions internacionals, com diem a l'inici d'aquesta introducció, es reprenen amb renovades energies a les acaballes de la Segona Guerra Mundial. Ara, però, no només des de la perspectiva clàssica del dret i les relacions internacionals, sinó a partir de la configuració d'un domini específic. Sens dubte, l'alè institucional decisiu el proporcionen els organismes internacionals sorgits amb el nou ordre mundial: el sistema de Nacions Unides dissenyat a la conferència de San Francisco (1945) per preservar la pau i la seguretat internacionals i, nogensmenys, les institucions forjades un any abans a Bretton Woods per reconstruir la malmesa economia de la postguerra: el Banc Mundial³ i el Fons Monetari Internacional.

Les denominacions varien una mica en funció de l'àmbit geogràfic. Polemologia i irenologia, que comprenen l'estudi de les causes de la guerra i les condicions de la pau (en el segon cas, això pot incloure programes d'educació per la pau i els drets humans)

---

3. El Banc Mundial, de fet, el componen cinc institucions diferents, quatre de les quals es creen ja l'any 1944 a Bretton Woods. La inicial és el Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Desenvolupament (en anglès, IBRD), conegut normalment com a Banc Mundial. Les altres són l'Associació per al Desenvolupament Internacional (IDA), la Corporació de Finances Internacionals (IFC), l'Organisme Multilateral de Garantia d'Inversions (MIGA) i el Centre Internacional d'Arranjament de Diferències sobre Inversions (ICSID).

són termes de tradició europea. En l'àmbit anglosaxó, en canvi, s'han utilitzat preferentment denominacions del tipus «War Studies»,⁴ «Peace Studies» o «Conflict Resolution», ara d'ús general més freqüent que no pas les primeres.

Sigui com sigui, un tret distintiu de la recerca en el marc dels estudis sobre la pau i el conflicte posteriors a la Segona Guerra Mundial ha estat la construcció progressiva d'un aparell molt notable de dades quantitatives sobre conflictes armats arreu del món (vegeu el text de Vicenç Fisas en aquest mateix volum). Així, són força nombrosos els grups d'investigadors, instituts i organismes internacionals que publiquen sèries temporals sobre una variada tipologia de conflictes (crisis, canvis de règim, guerres civils, intervencions militars, conflictes ètnics, etc.).⁵ A partir del creuament d'aquestes dades ha pogut desenvolupar-se en els darrers anys una sofisticada «conflictometria» que aplica models multivariants, coeficients de correlació o anàlisis factorialials per tal d'establir patrons d'interdependència entre variables i predir, en l'esclat d'un determinat tipus de conflicte, la incidència de factors com ara el grau de democratització d'un país, el pes de la seva societat civil o el seu nivell de desenvolupament econòmic.⁶

Podem extreure d'aquest magma empíric alguna mena de tendència general pel que fa a la incidència o a l'absència de conflictes violents? Hi ha autors que han volgut mostrar una correlació negativa entre presència d'un règim democràtic i violència interna. Rudolph Rummel, un dels autors que sostenen aquesta tesi, ha establert una correlació inversa entre democràcia i el que denomina «democidi», és a dir, «genocidi, politicidi, massacres, execucions extrajudicials i altres formes d'assassinats en massa comesos per règims estatals, quasiestatals o grups no estatals». Així, Rummel sosté que els

---

4. Encara més específicament, podem trobar «Civil War Studies», «Second World War Studies», «Cold War Studies» o «Vietnam War Studies.»

5. Un dels *datasets* més prestigiosos, publicat anualment al *Journal of Peace Research*, és el que dirigeixen Peter WALLENSTEEN i Margareta SOLLENBERG des de la Universitat d'Uppsala (Suècia), en col·laboració amb l'International Peace Research Institute d'Oslo [GLEDITSCH, N.P. *et al.* (2002) «Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset», *Journal of Peace Research*, vol. 39, núm. 5: 615-637]. Una altra base de dades exhaustiva és KOSIMO, recollida pel Heidelberg Institute of International Conflict Research [pot consultar-se a <http://www.hiik.de/en/kosimo/kosimo.html>]. Per a una revisió crítica sobre els *datasets* que es disposen actualment, vegeu, d'aquests mateixos autors, «Armed Conflict 1946-1999: A New Dataset», (Nils P. GLEDITSCH *et al.*, 2001) paper presentat a la 42a Annual Convention of the International Studies Association (Chicago, febrer 2001) [disponible a <http://www.isanet.org/archive/npg.html>]. Una altra discussió metodològica recent, centrada en processos de negociació internacionals, la trobareu a DRUCKMAN, D. (2002) «Case-Based Research on International Negotiation: Approaches and Data Sets», *International Negotiation*, vol. 7: 17-37.

6. Vegeu, per exemple, els treballs de Rudolph J. RUMMEL i, especialment, una síntesi de la seva trajectòria de recerca recollida a *Power Kills: Democracy as a Method of Nonviolence* (1997) [la versió en línia del llibre pot trobar-se a <http://www.hawaii.edu/powerkills/NOTE6.HTM>].

règims democràtics són els que menys s'envolucen en conflictes violents a l'exterior i, a la vegada, els que exerceixen un grau menor de violència interna:⁷

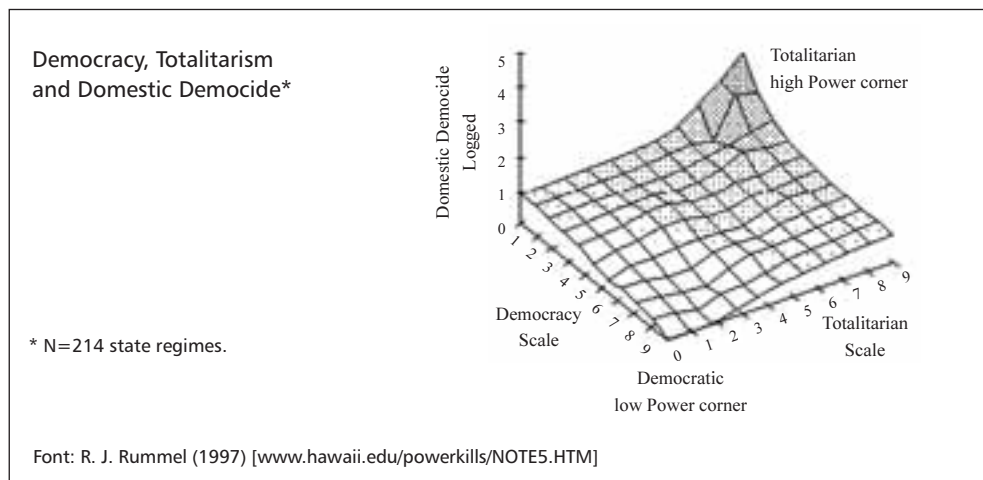

Figura 2. Democràcia, totalitarisme i demociði

Aquests estudis, no obstant, han estat contestats per altres investigadors, ja sigui perquè les dades amb què treballen no els permeten establir correlacions prou fiables o bé perquè són crítics amb la formulació generalista de les hipòtesis, la categorització simplificada de les variables o el seu tractament estadístic.⁸ «La tasca de Rummel –diu Ted Carpenter– resulta creïble quan defensa que hi ha un continu de violència: el nivell de violència, tant interna com exterior, creix a mesura que hom passa dels Estats democràtics als autoritaris i després als totalitaris. Però fins i tot en aquest punt tant la metodologia com els arguments són, de vegades, dubtosos».⁹

Certament, la disparitat de les mateixes dades de partida no ho posa gens fàcil. Així, les diferents bases de dades inclouen o exclouen determinats conflictes en funció de paràmetres que també són molt diversos (pel tipus d'esdeveniment, per la seva durada,

7. RUMMEL, R. J. (1994) *Death by Government*, New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers [disponible a <http://www.hawaii.edu/powerkills/DBG.CHAP2.HTM>].

8. Vegeu una tesi contrària a LAYNE, C. (1994) «Kant or Can't: The Myth of Democratic Peace», *International Security*, vol. 19: 5-49 i una revisió crítica de les tesis de R. J. RUMMEL a CARPENTER, T. (1998) «Democracy and War», *The Independent Review*, vol. 2, núm. 3: 443-441 [disponible a http://www.independent.org/tii/content/pubs/review/TIR23_Carpenter.html].

9. CARPENTER, *op. cit.*, p. 437.

pel nombre de morts que han causat, etc.). No és estrany, doncs, com Hugh Miall *et al.* posen de manifest, que les conclusions de les anàlisis, de vegades, siguin força contradictòries:

Ateses les discrepàncies sobre quins conflictes cal incloure als *datasets*, resulta difícil establir tendències significatives en el període posterior a la Guerra Freda. Per exemple, les dades del Programa PIOOM de la Universitat de Leiden per al període 1993-1996 permeten concloure que el nombre de conflictes d'alta i baixa intensitat roman a un «nivell relativament constant» (Jongman and Schmid, 1998) mentre que, segons les dades de la Universitat d'Uppsala utilitzades pel SIPRI «hi ha un declivi gairebé constant en el nombre global de conflictes armats» al llarg del període 1989-1996.¹⁰

Cal, doncs, una certa prudència a l'hora de subscriure generalitzacions d'aquest tipus. De tota manera, sí que hi ha un consens gairebé unànim entre els investigadors a l'hora d'assenyalar el declivi dels conflictes bèl·lics interestatals en les darreres dècades, tot i que no s'acabin de posar d'acord sobre el punt d'inflexió precís: per als uns, el patró tradicional de guerra entre Estats —l'anomenat «model clausewiià»¹¹ perd força ja des de 1945 i, en conseqüència, tant les guerres d'independència i d'alliberament associades amb la descolonització dels anys cinquanta i seixanta com les guerres civils postcoloniales dels anys setanta i vuitanta responen a un altre tipus de fenomen; per a d'altres, el canvi de tendència se situa a principis dels noranta amb l'esfondrament del règim bipolar en què la Guerra Freda havia consistit.¹² Sigui com sigui, la disminució de conflictes interestatals s'ha fet més evident encara d'ençà la fi de la Guerra Freda, com Vicenç Fisas i Francesc Vendrell indiquen en aquest volum. Però les majors prevencions dels

---

10. MIALL, H.; RAMSBOTHAM, O.; WOODHOUSE, T. (1999) *Contemporary Conflict Resolution*, Cambridge: Polity Press, p. 27.

11. Els escrits de Carl Phillip Gottfried VON CLAUSEWITZ (1780-1831), general de l'exèrcit prussià que participà de forma decisiva en la desfeta de Napoleó (lluït a la batalla de Wavre de 1815), han marcat el desenvolupament del pensament estratègic polític i militar modern [les seves obres, d'entre les quals destaca *Sobre la guerra* (1832), estan disponibles en versió electrònica a <http://www.clausewitz.com/CWZHOME/CWZBASE.htm>].

12. Vegeu, en el primer cas, KALDOR, M. (1999) *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Stanford (CA.): Stanford University Press; edició en castellà: *Las nuevas guerras*, Barcelona: Tusquets, 2001. En la segona postura se situen implícitament la majoria d'estudis quantitativs que, en el camp de les relacions internacionals, estudien el comportament dels Estats en les dinàmiques de conflicte. Vegeu-ne una síntesi a YEHUDA, H. i MARGULIES, I. (2001) «Regime Type and State Behavior in Threat and Opportunity Crises: A Monadic Study of the Democratic Peace Theory, 1918-1994», *International Politics*, vol. 38: 375-400. Una posició intermèdia pot trobar-se a MIALL *et al.* quan sostenen que «si bé un cert nombre de trets de les “noves guerres” dels noranta ja eren visibles als setanta, [...] encara hi ha guerres clausewianes al llarg de tot el període, com ara les que mantenen l'Índia i el Pakistan, Israel i els seus veïns, la Xina i Vietnam, Iraq i Iran». Miall *et al.*, *op. cit.*, p. 71.

Estats a l'hora de fer-se la guerra no han suposat una disminució de la violència, ja que sembla que aquesta ha adquirit noves formes d'expressió. En aquest sentit, hi ha diverses incògnites damunt la taula: està en crisi l'ordre internacional basat en la supremacia dels Estats-nació? Quins nous actors surten a escena? Quines són les noves formes de violència?

Aquestes són les qüestions a les quals els estudis de la pau i del conflicte miren de donar resposta actualment. La primera incògnita, de fet, apunta a dos dels debats contemporanis més vius. D'una banda, el de la crisi dels Estats-nació tradicionals. En el camp de les relacions internacionals, com no podia ser altrament, hi ha qui en pronostica la seva fi, qui n'apunta una transformació o reestructuració, o bé qui adopta una posició intermèdia. En aquest darrer cas, per exemple, Hans-Henrik Holm segueix Anne-Marie Slaughter i parla de «desagregació» del nou ordre:

Un nou ordre internacional està emergint, amb menys fanfàrria però amb més substància del que les perspectives liberal internacionalistes o neomedievalistes pretenen. L'Estat no desapareix, sinó que es desagrega en parts separades i funcionalment distintes. Aquestes parts –tribunals, agències reguladores, governs i, fins i tot, parlaments– estableixen xarxes amb d'altres parts corresponents a l'exterior, creant així una xarxa densa de relacions que constitueixen un nou ordre transgovernamental. [...] L'argument és que les xarxes governamentals resulten ser una poderosa alternativa a l'Estat.¹³

L'altre debat, encetat cap a meitat dels anys noranta, fa referència als anomenats *failed* o *collapsed states*, és a dir, a l'esfondrament de les estructures estatals en alguns països, especialment a l'Àfrica,¹⁴ des de la fi de la Guerra Freda. El col·lapse de l'Estat, diu I. William Zartman, es produeix «amb la ruptura de la bona governança, de la llei i de l'ordre»; aleshores, «l'Estat, com a institució activa i coercitiva de decisió, ja no pot ni prendre'n ni aplicar-ne».¹⁵ En aquest context, «les funcions bàsiques de l'Estat ja no es desenvolupen, hi ha grups de gent –o poblacions senceres– que queden sense protecció, les forces policials i militars ja no poden garantir l'ordre i regna el caos».¹⁶ Un concepte alternatiu és el d'*État échouée* [Estat fracassat] d'Anne-Line Didier i Jean-Luc Marret, elaborat a partir de la crítica al caràcter excessivament «vast, teòric i metafòric» de la noció

13. HOLM, H. H. (2001) «A Disaggregated World Order in the Making: Policy Towards Failed States as an Example», *International Politics*, vol. 38, p. 366; SLAUGHTER, A. M. (1997) «The Real World Order Slaughter», *Foreign Affairs*, vol. 76 (5): 183-197.

14. CHRISTOPHER, A. J. (1997) «“Nation-states”, “Quasi-states”, and “Collapsed-states” in Contemporary Africa», *Geojournal*, vol. 43, p. 96.

15. ZARTMAN, I. W. (dir) (1995) *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, London: Lynne Rienner, p. 6.

16. HOLM, *op. cit.*, p. 358.

de *collapsed state* i al pressupòsit normatiu segons el qual «hi ha un model d'Estat que és compartit arreu i que s'adapta a tot en tot moment». Per a aquests autors, la noció d'*État échouée* no comporta la visió «normativa» i «catastrofista» del l'altre concepte, ja que té en compte la dimensió evolutiva d'un Estat fracassat «que pot deixar de ser-ho».¹⁷ En qualsevol cas, el que sí que sembla clar és que, estiguin en crisi o no, els Estats-nació dels nostres dies han deixat de ser protagonistes d'unes guerres que, paradoxalment, com A. L. Didier i J. L. Marret fan notar, també constitueixen «un mitjà d'inserció en les relacions internacionals»,¹⁸ amb la qual cosa no deixa de produir-se una altra ironia, i és que, com H. Miall *et al.* subratllen:

Molts dels conflictes contemporanis [...] són no-estatals o de caràcter social-internacional [...] i reflecteixen un afebliment de les estructures de l'Estat, el col·lapse de la sobirania i un esfondrament local del sistema estatal. És irònic que la tasca de gestionar aquesta mena de conflictes es fonamenti encara en el sistema de sobirania i no ingerència que els nous conflictes erosionen; no és sorprenent que la comunitat internacional s'esforci en trobar mitjans efectius de resposta.¹⁹

Reprenem les qüestions dels nous actors i de les noves formes de violència. Destaquen, en primer lloc, les definicions per exclusió: no-Estats i no-guerres. Els actors i els escenaris, però, es van perfilant de mica en mica a partir d'estudis de cas: conflictes infraestatals –d'àmbit regional o local, doncs, però amb connexions globals– on hi operen mercenaris i milícies, senyors de la guerra i nens-soldat, multinacionals i empreses privades de seguretat, ja que «a la privatització de les economies li correspon també la privatització dels exèrcits».²⁰ H. Miall *et al.* avancen que els nous conflictes «si s'assemblen a alguna cosa, és a les antigues guerres medievals en la seva manca de diferenciació entre Estat i societat, soldat i civil, transaccions internes i externes a través de fronteres, guerra i crim organitzat».²¹ Mary Kaldor segueix també aquesta línia en la seva anàlisi de les noves guerres (vegeu una síntesi de les seves tesis en el text de Vicenç Fisas).²² I A. L. Didier i J. L. Marret, en definitiva, encara van més enllà i parlen d'un veritable «desordre mundial», no tant perquè «hi hagi sobre el planeta, des del punt de vista quantitatiu, més insurreccions, escaramusses, atemptats terroristes, microconflictes o més rebel·lions que no pas abans», sinó per «una manca qualitativa de distinció clara entre la guerra i la pau i, encara,

17. DIDIER, A-L. i MARRET, J-L. (2001) *États «échoués», mégapoles anarchiques*, París: PUF, p. 15-16.

18. *Ibid.*, p. 17.

19. MIALL *et al.*, *op. cit.*, p. 34.

20. DIDIER, A-L. i MARRET, J-L., *op. cit.* p. 30. Aquests autors recullen un llistat d'empreses de seguretat privada –moltes d'elles tenen pàgina pròpia a internet– que posen a disposició dels seus clients assessorament i infraestructura militar.

21. MIALL *et al.*, *op. cit.*, p. 69.

22. KALDOR, M. (1999), *op. cit.*

sobre què és la guerra». ²³ Mentre els subjectes de les guerres interestatals són –i aquí els autors francesos segueixen Carl Schmitt– «enemics jurídicament reconeguts, diferents del criminal o del monstre», ²⁴ en el nou desordre mundial les amenaces i els perills provenen «d'entitats no públiques, no militars [...], de naturalesa ni infraestatal ni supraestatal [...] i, per la seva posició geogràfica, el seu reclutament i la seva implantació, desterritorialitzades, ja siguin transnacionals, internacionals o fins i tot mundialitzades». ²⁵

No han d'estranyar els enfocaments més aviat aproximatius de la literatura contemporània sobre els nous conflictes. Els investigadors han hagut de procedir cas per cas i analitzar conflictes tan diferents com ara els del Zaire, Sierra Leona, Afganistan, Bòsnia o Irlanda del Nord, sense oblidar els denominats «conflictes urbans» que es produeixen en megalòpolis com ara Karachi, Ciutat de Mèxic o São Paulo. Textos com els de Byron Bland, Vicenç Fisas, Txema Montero, Francesc Vendrell, Pere Vilanova i Eduard Vinyamata reflecteixen precisament aquesta pluridimensionalitat –i riquesa– dels estudis contemporanis sobre la pau i el conflicte.

No podem concloure aquest apartat sense esmentar un àmbit de recerca que ha pres molta força en aquests darrers anys: els estudis de seguretat. Com indiquen Lode van Outrive i Philippe Robert:

Tant si es tracta de preocupacions vinculades al control dels grans fluxos internacionals com d'aquelles, més locals, relacionades amb la protecció de les persones i de la seva propietat, les qüestions de seguretat se situen actualment en els nostres països a un nivell elevat tant en l'agenda de les polítiques públiques com en el debat sobre la inseguretat. ²⁶

Els processos de globalització econòmica, l'adopció dels principis de lliure circulació a Europa i, no cal dir-ho, els atemptats terroristes de l'onze de setembre del 2001 posen damunt la taula «problemes de seguretat que giren essencialment al voltant del control dels fluxos internacionals de persones (migracions), béns (sobretot prohibits), diner (negre) i informació». ²⁷ De fet, l'inventari d'estudis és molt extens.

---

23. DIDIER, A-L. i MARRET, J-L., *op. cit.*, p. v.

24. SCHMITT, C. (1979) [1974], *El nomos de la terra*, Madrid: Centro de Estudios Constitucionales. Schmitt fonamenta la seva noció d'enemic a partir de la revisió del concepte de *iustus hostis* elaborat pels juristes europeus dels segles XVI al XVIII (etapa de formació i consolidació del que SCHMITT denomina *ius publicum europæum*). Vegeu, en aquest mateix volum, una altra aproximació al concepte d'enemic de Schmitt en el text de Byron BLAND.

25. DIDIER, A-L. i MARRET, J-L., *op. cit.*, p. VII. Un símptoma i exemple d'aquest desordre, per aquests autors, és l'increment la pirateria en les aigües «avui gairebé anàrquiques», dels oceans Pacífic i Índic.

26. VAN OUTRIVE, L. i ROBERT, P. (1999) «Un balanç de les investigacions a Europa en el transcurs dels anys noranta», a *Revista Catalana de Seguretat Pública*, vol. 5, p. 11.

27. *Ibid.*

La producció abasta des de l'anàlisi de polítiques criminals, de les policies públiques (en aquest sentit, vegeu el text d'Amadeu Recasens), dels serveis privats de seguretat, de les formes de delinqüència i prevenció, de presons, així com dels processos de victimització, de sentiments d'inseguretat ciutadana i de representacions socials del delictes i la justícia.²⁸ El panorama és, doncs, molt heterogeni, tot i que Lode Van Outrive i Philippe Robert n'extreuen tres observacions de conjunt: (i) una inflació general del nombre de treballs (més que no pas de programes o d'investigacions); (ii) una acumulació encara feble de coneixements; (iii) una recerca vinculada, de forma majoritària, a patrocinadors administratius (municipis, regions, ministeris nacionals, federals, etc.), més que no pas a establiments científics o centres de recerca especialitzada.²⁹ No obstant, la presència creixent d'aquests establiments (fundacions, centres universitaris, instituts, etc.) garanteix per als propers anys una major autonomia de la recerca científica en aquest àmbit.

4. ANTROPOLOGIA DEL CONFLICTE I SOCIOLOGIA DEL DRET: ELS ORÍGENS DE L'ADR

Endinsem-nos ara en d'altres dominis. L'estudi del tractament i la resolució dels conflictes a les societats plurals també ha ocupat una posició privilegiada en l'antropologia i la sociologia del dret contemporànies (vegeu el text de Pompeu Casanovas).³⁰ En aquest sentit, la preocupació per identificar models i aïllar principis generals és ben explícita. Així, Douglas Fry no dubta a afirmar que «l'estudi de la resolució de conflictes des de diferents escenaris culturals permetrà ampliar el repertori d'alternatives a la violència i descobrir principis generals de resolució de conflictes».³¹

28. VAN OUTRIVE, L. i ROBERT, P. (1999) «Una visió de conjunt», a *Revista Catalana de Seguretat Pública*, vol. 5: 15-26.

29. *Ibid.*, p. 18.

30. En filosofia jurídica, la denominada «perspectiva del conflicte» ja havia estat adoptada de forma explícita pels desenvolupaments del realisme jurídic nordamericà, centrat en els casos i en la actitud dels jutges i dels tribunals davant d'ells (Karl LLEWELLYN, 1931; Karl LLEWELLYN, E. ADAMSON HOEBEL, 1941). Els realistes adoptaren una perspectiva sobre el funcionament del dret i els actors jurídics diferent a la mantinguda per les diferents escoles jurídiques europees –des de Georg JELLINEK fins a Hans KELSEN– molt més proclius a identificar dret i Estat i a descriure el dret a partir d'ordenaments o sistemes de normes. Així, les escoles europees tenien tendència a reduir la complexitat de les situacions i els conflictes reals mitjançant la interposició de «normes jurídiques» entre la conducta i la seva conceptualització. El dret, d'aquesta manera, era allò que les normes contenien: per tant, eren les normes del sistema les que podien entrar en conflicte (i d'aquí l'establiment de criteris de resolució de llacunes i antinòmies normatives), tant com els individus o els grups socials.

31. FRY, D. P. (1997) *Cultural Variation in Conflict Resolution: Alternatives to Violence*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, p. 5.

Anem, però, una mica més enrere. La cristallització de l'anomenat moviment de l'ADR (*Alternative Dispute Resolution* o Resolució Alternativa de Conflictes) a mitjans dels anys seixanta constitueix una de les fites més destacades en aquest procés de confluència en què l'esmentat moviment consisteix. I és que, de fet, l'ADR no és tant un moviment de principis i interessos homogenis, com una amalgama de corrents professionals i acadèmics que s'enfronten a un problema comú: el dels límits de la gestió i la resolució judicial dels conflictes. L'increment sostingut dels nivells de litigació dels tribunals nordamericans, sens dubte, opera com a primera dada de referència. No obstant, la reflexió sobre aquells límits, com Simon Roberts i Salvador Puentes posen de manifest en aquest volum, s'estén al paper que el dret i les institucions judicials juguen en el marc de les societats plurals. En aquest sentit, val la pena citar les impressions de Linda Singer sobre la conferència «fundacional» de l'ADR movement –la *Pound Conference* de 1976:

El congrés va atraure membres de la judicatura preocupats pel volum de litigació en general i per la presència cada vegada més nombrosa de casos que provocaven la incomoditat dels tribunals: litigació mediambiental, accions col·lectives, casos que incidien en la reforma de les institucions públiques i els denominats «delictes bagatel·la», és a dir, els que impliquen petites xifres de diners. Hi eren presents també alguns veterans del moviment pels drets civils, coincidint també amb advocats d'ofici preocupats per la correcció dels procediments i per l'accés dels ciutadans a la justícia. I a aquests estranys companys de viatge se'ls van afegir professors universitaris que miraven de desenvolupar millors solucions per als problemes socials o científics de complexitat creixent. Hi eren absents, però tanmateix molt actius en el desenvolupament inicial del camp, els militants de moviments pacifistes i els organitzadors de moviments comunitaris, en un intent d'enfortir les comunitats i dotar a la gent en general de millors mètodes per a resoldre els seus conflictes.³²

En qualsevol cas, els diferents models que els corrents de l'ADR movement estableixen en les dècades següents duen l'empremta dels models i les etnografies dels antropòlegs i sociòlegs del dret de la generació immediatament precedent. Un altre testimoni interessant és el de Sally Engle Merry, una antropòloga vinculada a l'ADR des de les beceroles del moviment. Com ella mateixa recorda:

Un altre tret enigmàtic del moviment de l'ADR era la seva confiança en els models antropològics de mediació i conciliació per sostenir la desitjable entrada de la mediació a les ciutats americanes. El treball de Laura Nader sobre el procés

---

32. SINGER, L. (1990) *Settling Disputes: Conflict Resolution in Business, Families, and the Legal System*. Boulder, CO: Westview Press, p. 7.

de disputes entre els Zapotec, especialment *Styles of Court Procedure: To Make the Balance* (1969) o l'estudi de Jane Collier sobre la resolució de conflictes entre els Zinacantan (1973) foren molt influents, juntament amb d'altres estudis de mediació en assentaments com els dels Kpelle descrits per Gibbs (1963) i els treballs sobre mediació a la Xina (e.g. Lubman, 1967; Crockett y Gleicher, 1978). Tots aquests models tingueren força repercussió a la *Pound Conference* de 1976, organitzada sota els auspicis d'Earl Warren, aleshores president del Tribunal Suprem dels Estats Units.³³

Potser allò que Sally Engle Merry qualifica de «enigmàtic», de fet, no ho sigui tant. Ja hem dit que darrere els orígens de l'ADR movement bateguen els «senyals d'alarma» que emeten alguns sistemes judicials: una «explosió» de la litigació, l'increment dels costos i dels retards del sistema judicial i les dificultats d'accés dels ciutadans a l'administració de justícia.³⁴ El que necessitava un moviment que aspirava a institucionalitzar-se eren, precisament, models bàsics a partir dels quals poder articular pràctiques i procediments alternatius de resolució de conflictes. És a dir, tot allò que els etnògrafs i sociòlegs del dret havien estat estudiant durant les dècades precedents. En paraules de Vilhelm Aubert:

Alguns estudis resulten [...] esclaridors perquè es refereixen a escenaris socials més simples que els que trobem en la moderna societat industrial o postindustrial. Hi trobem situacions i institucions que neixen al marge de la parafernàlia de teories del dret construïdes de forma acadèmica; tot i que podem trobar també forts paral·lelismes amb les institucions que operen a les nostres societats avançades, ja sigui dins l'àmbit del dret o –encara més– fora d'aquest, i sota la forma de la mediació, l'arbitratge i els processos col·lectius informals.³⁵

El que els corrents contemporanis de l'ADR incorporen de les etnografies jurídiques, per motius pràctics, és el disseny d'alguns models estructurals de conflicte. Com Laura Nader i Harry Todd varen posar de manifest ja fa uns anys:

Els antropòlegs han escrit sobre jutges, consellers, intermediaris, persones irritades, contrincants i similars. Han comparat també la mediació amb la negociació, l'arbitratge i les tècniques d'adjudicació. Així, posseïm ara una idea

33. ENGLE MERRY, S. (1999) «Pluralizing Paradigms: From Gluckman to Foucault», *Political and Legal Anthropology Review*, Vol. 22, p. 117

34. VEGEU ABEL, R.; LEWIS, P. (1988) *Lawyers in Society*, Berkeley: University of California Press. Vegeu també, per a un balanç de la situació a Espanya, CASANOVAS, P.; POBLET, M. (1999) «Nuevos desarrollos en la justicia española. La mediación», a SUBIRATS, J. (ed.) (1999) *¿Existe Sociedad Civil en España? Responsabilidades Colectivas y Valores Públicos*, Madrid: Fundación Encuentro, 327-362.

35. AUBERT, V. (1983) *In Search of Law: Sociological Approaches to Law*. Oxford: Martin Robertson, p. 59.

força aproximada dels graus de variació en els models de regles formalment reconegudes o d'institucions relacionades amb la resolució o, si més no, amb la gestió dels conflictes en determinades societats.³⁶

Les tècniques contemporànies de resolució alternativa de conflictes són deutors dels models antropològics i sociològics com a mínim en tres sentits diferents. En primer lloc, aquestes tècniques parteixen d'una distinció categorial entre dos models procedimentals de gestió del conflicte. Es tracta de la clàssica distinció entre estructures diàdiques i triàdiques, és a dir, de models procedimentals que es defineixen per l'exclusió o la inclusió en el procediment de la figura d'un tercer. Aquesta és, per exemple, la distinció que proposava Philip Gulliver quan considerava la negociació com un procés entre dues parts i l'adjudicació com un procés marcat per la intervenció d'un tercer decisor (àrbitre o jutge).³⁷ D'igual forma, és la diferència analítica entre «díada» i «triada» de Vilhelm Aubert.³⁸ I, en el mateix sentit, també constitueix el fonament de la distinció entre processos adjudicatius i no-adjudicatius de Barbara Nagle-Lechman.³⁹

En segon lloc, al mecanisme bàsic de presència/absència d'un tercer pot superposar-s'hi el tipus de participació d'aquest tercer, és a dir, la forma i la qualitat de la seva participació en el procediment (indirectament, es calibra així el grau de control de les parts sobre el procediment i el seu resultat final). En aquest cas, el ventall de procediments s'eixampla i és possible distingir entre negociació, mediació, arbitratge i adjudicació [a banda de coerció i *lumping it* o igualació].⁴⁰ Cal indicar aquí que aquestes categories es vinculen amb un model d'anàlisi del conflicte que, a partir dels anys setanta, qüestiona de forma oberta la perspectiva estructural-funcionalista de la generació precedent d'antropòlegs del dret. Així, la nova generació planteja la necessitat d'un «model procedimental»: «el model procedimental, a diferència del model estructural-funcional, es centra en persones immerses en xarxes de relacions socials, en persones que prenen decisions basades en un cert nombre de factors contraposats».⁴¹ Una tipologia dels procediments, en síntesi, és la que resumeix aquesta taula:

36. NADER L; TODD, H. F. (eds.) (1978) *The Disputing Process: Law in Ten Societies*. New York: Columbia University Press, p. 16.

37. GULLIVER, P. H. (1963). *Social Control in an African Society: A Study of the Arusha, Agricultural Masai of Northern Tanganyika*. Boston: Boston University Press; GULLIVER, P. H. (1969) «Introduction to Case Studies of Law in Non-Western Societies», a NADER, L. (ed.), *Law in Culture and Society* (11-23). Chicago: Aldine.

38. AUBERT, *op. cit.*

39. NAGLE-LECHMAN, B. (1997) *Conflict and Resolution*. NY: Aspen Law & Business.

40. NADER i TODD, *op. cit.*

41. *Ibid.*, p. 16.

		Institucionalització	
		Baixa	Alta
Estructura	Diàdica	Negociació	Acord judicial
	Triàdica	Mediació	Mediació judicial Arbitratge

Figura 3. Models d'ADR

Un tercer criteri per a la distinció entre procediments de gestió de conflictes, finalment, deriva del «contingut» d'aquests. Així, el conflicte pot involucrar «interessos competitius o contrastats» o bé pot consistir en el denominat «dissens», és a dir, tractar-se d'un «conflicte de valors o de creences»;⁴² el procés pot mirar de «reconciliar els interessos subjacents de les parts», «determinar qui té raó»,⁴³ o qui «és més poderós».⁴⁴ Des d'una altra perspectiva, Morton Deutsch ha establert una tipologia distinta de conflictes fonamentada en «la relació entre l'estat objectiu de la situació i la situació tal i com les parts la perceben».⁴⁵ D'aquesta manera, distingeix entre conflictes autèntics, contingents, mal ubicats, mal atribuïts, latents i falsos. En síntesi, i segons Stephen Goldberg *et al.*, tot el sistema híbrid de processos contemporanis d'ADR deriva d'aquests tres tipus de criteris «primaris».⁴⁶

42. Així, diu AUBERT: «Quan dues parts es troben i arriben a un acord sobre els seus interessos en conflicte no tenen perquè posar-se necessàriament d'acord sobre fets o normes (tot i que podrien fer-ho), sinó només sobre el punt particular espacial i temporal en el qual els seus interessos convergeixen. [...] Per mitjà d'una tercera part, la relació original s'objectiva de forma gairebé necessària en un «es», subsumible en normes generals». AUBERT, *op. cit.*, p. 71-72.

43. GOLDBERG, S. B.; SANDER, F. E. A.; ROGERS, H. (1999) *Dispute Resolution, Negotiation, Mediation, and other Processes*, Gaithersburg (Md): Aspen Law and Business, p. 32.

44. URY, W.; BRETT, J. M.; GOLDBERG, S. B. (1988) *Getting Disputes Resolved: Designing Systems to Cut the Costs of Conflict*, San Francisco: Jossey-Bass, p. 18.

45. DEUTSCH, M. (1973) *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. New Haven, Londres: Yale University Press, p. 16.

46. S. GOLDBERG *et al.*, *op. cit.*, p. 15.

5. PSICOLOGIA, SOCIAL, COGNITIVA I ETOLOGIA

De forma similar al que ja hem vist en d'altres àmbits, la psicologia social i cognitiva també han desenvolupat en els darrers anys una extensa recerca centrada en els fenòmens psicològics que, d'una manera o altra, són susceptibles d'incidir en la gestió o la resolució d'una negociació o d'una situació de conflicte.⁴⁷ En aquest sentit, alguns psicòlegs han seguit la línia pionera de Daniel Kahneman i Amos Tversky⁴⁸ i, així, han anat recollint observacions –tant de laboratori com de camp– i identificant fenòmens que, sovint, han qualificat de veritables «obstacles» a l'hora de tirar endavant processos de negociació i d'assolir acords eficients entre les parts. D'entre aquests fenòmens es destaquen:⁴⁹

1. el «realisme naïf», o tendència no justificada a assumir que els altres comparteixen els mateixos punts de vista i experiències subjectives que hom manté sobre determinats fets o esdeveniments (així, si una persona o un grup no veu les coses com jo o nosaltres les veiem només és perquè li/els falta informació suficient, és/són irracionals o bé té/tenen biaixos);⁵⁰

2. l'efecte del fals consens, o tendència de les persones, una vegada han pres una determinada decisió, a veure la seva elecció com a més lògica i més «normativa» que la dels que han escollit l'opció oposada⁵¹ (així, quan decidim agafar el paraigües un dia mig ennuvolat tendirem a pensar que els altres faran el mateix, mentre que si el deixem a casa ens inclinarem a pensar que no valia la pena i que els altres deuen haver fet el mateix);

3. «devaluació reactiva», o avaluació desigual dels continguts d'una mateixa proposta en funció de qui la fa (així, es detecta una tendència a desconfiar d'algunes propostes només perquè és la part contrària qui les posa damunt la taula);⁵²

47. Vegeu K. ARROW *et al.*, *op. cit.*; R. BIRKE i C. FOX, *op. cit.*

48. KAHNEMAN, D. i TVERSKY, A. (1979) «Intuitive Prediction: Biases and Corrective Procedures», *TIMS Studies in Management Science*, vol. 12: 313-327; KAHNEMAN, D. i TVERSKY, A. (1984) «Choices, Values and Frames», *American Psychologist*, vol. 39: 341-350.

49. Per a una descripció acurada de la majoria d'aquest fenòmens, vegeu ARROW, K. *et al. op. cit.*

50. ROSS, L. i WARD, A. (1996). «Naive Realism: Implications for Social Conflict and Misunderstanding», a BROWN, T.; REED, E; TURIEL, E (eds.) (1996) *Values and Knowledge* (103-135) Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

51. *Ibid.*

52. ROSS, L. (1995) «Reactive Devaluation in Negotiation and Conflict Resolution», a K. ARROW *et al.*, *op. cit.* Ross cita l'enquesta que es va fer a un grup de ciutadans nordamericans l'any 1986, quan se'ls va demanar que valoressin una proposta de reducció d'armament nuclear (atribuïda en distintes ocasions a GORBATXOV, a REAGAN i a un grup d'experts en armament). El 90 per cent dels enquestats es mostraren favorables a la proposta quan era atribuïda a REAGAN, el 80 per cent quan era atribuïda als experts, i només el 44 considerava la proposta com a positiva quan s'atribuïa a GORBATXOV.

4. «aversió a les pèrdues», o magnificació de les hipotètiques pèrdues, més que no pas dels possibles guanys (així, les parts en un procés són reticents a fer-se concessions que, de fet, podrien ser beneficioses per a totes dues);⁵³

5. «excés optimista de confiança», o tendència de les persones a dipositar una confiança no justificada en el compliment dels seus càlculs, prediccions i objectius de futur;⁵⁴

6. «dissonància cognitiva», o inclinació de les persones a buscar la consistència de les seves cognicions (valors, creences, opinions, etc.), de forma que quan es produeix una inconsistència entre actituds i comportament cal introduir algun canvi per eliminar-la (i la hipòtesi és que hi ha més probabilitat que les actituds s'adaptin al comportament que no pas a l'inrevés);⁵⁵

7. «confiança en un mateix» i «exposició selectiva a la informació», o tendència a sobreestimar les possibilitats d'un mateix i a exposar-se a aquell tipus d'informació que reforça els nostres arguments i possibilitats d'èxit;⁵⁶

8. «consideracions subjectives de justícia», o tendència a adoptar actituds sobre allò que creiem que «és just» que, sovint, són inconsistents amb els models de racionalitat econòmica (per exemple, amb l'eficiència de Pareto, la teoria de jocs, o els models d'oferta i de demanda). Aquestes actituds, a més a més, poden bloquejar un procés de negociació (tot i que, si es tenen en compte en l'anàlisi i s'incorporen als models, també poden facilitar l'adopció d'acords en determinats casos);⁵⁷ i

9. tensions entre empatia i afirmació dels propis interessos a les negociacions i les mediacions, o dificultat de conciliar actituds de cooperació amb la defensa dels interessos individuals.⁵⁸

La recerca sobre aquest tipus de fenòmens, tot i que sovint es faci en condicions de laboratori, té un caràcter eminentment aplicat i, de fet, un nombre creixent de professionals (jutges, advocats, mediadors, assessors econòmics, etc.) en són consumidors directes.

53. KAHNEMAN, D. i TVERSKY, A. (1995) «Conflict Resolution: A Cognitive Perspective», a ARROW, K. *et al.* (44-61), *op. cit.*

54. *Ibid.*

55. FESTINGER, L. (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press; FELSTINER, L. (ed.) (1964) *Conflict, Decision, and Dissonance*, Stanford: Stanford University Press. En el terreny de la resolució de conflictes, quan un determinat acord és ja un «fait accompli» i la perspectiva d'allargar el conflicte esdevé una càrrega feixuga, la reducció de la dissonància pot contribuir a trobar noves justificacions i avantatges en els termes de l'acord per part de tots els participants. MNOOKIN, R. i ROSS, L., «Introducció», a ARROW, K. *et al.*, *op. cit.*, p. 19.

56. KIRKPATRICK CANON, L. (1964). «Self-confidence and Selective Exposure to Information», a Felstiner, L. *Conflict, Decision, and Dissonance* (83-97), *op. cit.*

57. BAZERMAN, M. H.; NEALE, M. (1995) «The Role of Fairness Considerations and Relationships in a Judgmental Perspective of Negotiation», a ARROW, K. *et al.* (86-107), *op. cit.*

58. MNOOKIN, R.; PEPPET, S. R.; TULUMELLO, A. (1996) «The Tension Between Empathy and Assertiveness», *Negotiation Journal*, vol. 12 (3): 217-230; DELLA NOCE, D. J. (1999) «Seeing Theory in Practice: An Analysis of Empathy in Mediation», *Negotiation Journal*, vol. 15 (3): 271-301.

En l'àmbit de la psicologia, teoria i pràctica han estès un altre pont amb els estudis sobre el perdó i la reconciliació, tant des de la dimensió individual com col·lectiva. La novetat, i així ho indica Byron Bland en el seu text, rau en el fet que «perdó» i «reconciliació», conceptes d'innegables connotacions religioses i teològiques, esdevenen ara «fenòmens» de caràcter social, psicològic i fisiològic susceptibles –tot i que molt temptativament encara– d'observació, d'anàlisi i de parametrització:

Els patrons subjacents psicosocials i fisiològics romanen força inexplorats i hi ha encara molta feina a fer. Pel que fa als possibles mecanismes fisiològics que poden ajudar a explicar com els processos de perdó poden influir sobre la salut, la perspectiva de Scheidt (1996) sobre factors psicosocials i malalties coronàries sembla molt prometedora. Scheidt ofereix dotze mecanismes fisiològics i psicosocials possibles. De tots ells, la hiperexcitació crònica del sistema nerviós simpàtic i la seva influència en la producció endocrina (per exemple, de norepinefrina) és el mecanisme que gaudeix de major suport empíric. Si la hiperexcitació crònica del sistema nerviós simpàtic decreix, la pressió sobre el sistema cardiovascular es redueix (per exemple, disminueix la pressió de la sang, així com la producció endògena de lipoproteïnes de baixa densitat, la variabilitat del ritme cardíac i l'arteriosclerosi).⁵⁹

Més enllà de la recerca de laboratori, un ampli ventall de professionals –psicòlegs, terapeutes, educadors, etc.– han començat a desenvolupar tècniques específiques de perdó i de reconciliació en el tractament i la resolució de conflictes individuals, interpersonals i col·lectius. Com indiquen els psicòlegs de l'educació de la Universitat de Wisconsin:

Els professionals que ajuden els seus clients a perdonar ens recorden que la travessia del perdó pot voler molt de temps i consistir en una lluita de caràcter eminentment intrapsíquic (Coleman 1989; Enright and the Human Development Study Group 1991; Fitzgibbons 1986; Hope, 1987). Tanmateix, i malgrat aquest esforç, perdonar o rebre el perdó pot resultar positiu per a un mateix, per a l'agressor i per a les nostres comunitats [...].⁶⁰

En l'àmbit de les comunitats i les societats polítiques, certament, la recerca sobre el perdó i la reconciliació ha adquirit un relleu inesperat amb el col·lapse d'un bon nombre de règims dictatorials en diverses àrees del planeta (Europa del sud i de l'est,

59. THORESEN, C.; HARRIS, A. H. S.; LUSKIN, F. (2000) «Forgiveness and Health: An Unanswered Question», a McCULLOUGH, M.; PARGAMENT, K.; THORESEN, C. (eds.) *Forgiveness: Theory, Research and Practice*, (254-280), Nova York: Guildford Press, p. 259.

60. ENRIGHT, R. FREEDMAN, S.; RIQUE, J. (1998) «The Psychology of Interpersonal Forgiveness», a ENRIGHT, R. i NORTH, J. (eds.) *Exploring Forgiveness*, (47-62), Madison (Wi.): University of Wisconsin Press, p. 47.

Amèrica Llatina, Àfrica i Àsia), l'inici de processos de transició política, l'obertura –en alguns casos– de procediments judicials per jutjar els crims comesos pels règims anteriors i la creació, en d'altres casos, de comissions de veritat i reconciliació. La revisió del passat comú, doncs, planteja les noves incògnites i límits del perdó i la reconciliació col·lectives.⁶¹

Finalment, no voldríem concloure aquesta mirada introductòria als dominis contemporanis de gestió i resolució de conflictes sense fer esment a un àmbit que, malgrat la seva especificitat, aportarà de ben segur nova llum a l'anàlisi de situacions de conflicte. Es tracta dels estudis sobre *natural conflict resolution* desenvolupats en els darrers anys en l'àmbit de l'etologia. Curiosament, els inicis del *natural conflict resolution* són gairebé simultanis als de l'ADR, cosa que fa que Douglas Yarn es preguntí si la resolució de conflictes esdevé el *Zeitgeist* prevalent.⁶² Ara bé, com el mateix Yarn indica, la seva genealogia és del tot independent: el *natural conflict resolution* ve, com diem, de la mà de l'etologia i, en concret, de la primatologia. Així, l'any 1979, Frans de Waal i Angeline van Roosmalen publiquen el primer estudi etològic centrat en la resolució de conflictes (en aquest cas, en la reconciliació de ximpanzés *pan troglodytes* en captivitat).⁶³ Per a Aureli i de Waal, no hi ha dubte que:

Les observacions etològiques de comportament natural en la recerca sobre resolució de conflictes en animals poden aplicar-se en altres àmbits, com ara en els espais d'esbarjo dels nens, els estudis culturals comparatius i, fins i tot, en sessions de mediació. Els experiments no intrusius, dissenyats amb cura, que han proporcionat informació essencial sobre les regles i les funcions del comportament postconflicte en primats no humans (Cords, 1994) poden ser reveladors per a l'estudi dels fonaments de les habilitats humanes per a la resolució de conflictes. Alhora, l'èmfasi de la psicologia en el paper de la personalitat i les diferències individuals pot aportar una llum valuosa a la recerca sobre la regulació del conflicte en els animals. De manera similar, conceptes com afecció i separació (Bowlby, 1969), tan centrals en psicologia social i del desenvolupament, semblen compartir similituds inexplorades amb situacions de conflicte i postconflicte agressiu en primats no humans.⁶⁴

61. Vegeu, d'entre d'altres, James McADAMS (ed.) (1997) *Transitional Justice and the Rule of Law in New Democracies*, Notre Dame (In.): Notre Dame University Press.; MINOW, M. (1998) *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, Boston: Beacon Press; AVRUCH, K.; VEJARANO, B. (2002) «Truth and Reconciliation Commissions: A Review Essay and Annotated Bibliography», *The Online Journal of Peace and Conflict Resolution*, vol. 2, núm. 2: pp. 37-76 [disponible a http://www.trinstitute.org/ojpcr/4_2recon.pdf].

62. YARN, D. H. (2000) «Love, Law, and Reconciliation» a AURELI, F. i DE WAAL, F. B. M. (eds.) *Natural Conflict Resolution*, Berkeley: University of California Press, p. 68.

63. DE WAAL, F.B. M. & VAN ROOSMALEN, A. (1979). «Reconciliation and Consolation among Chimpanzees», *Behavioral Ecology and Sociobiology*, vol. 5: 55-66. De tota manera, DE WAAL reconeix com a precursors els treballs de KELLOG i KELLOG (1933) i KÖHLER (1959 [1925]) entre d'altres.

64. AURELI i DE WAAL, *op. cit.*, *supra* nota 62, p. 6.

El que resulta particularment interessant dels estudis sobre el conflicte animal és, d'una banda, l'obertura que permet explorar nocions com «escalada», «refredament» o «reconciliació» des de perspectives fins ara ignorades. D'altra banda, també posen de relleu una necessitat que, en general, es plantegen tots els investigadors de la gestió i la resolució de conflictes: la d'integrar en la recerca sobre el comportament –humà i no humà– models com els que proposa la teoria de jocs. En definitiva, la necessitat de contrastar hipòtesis i buscar respostes al quan, com i per què es generen –o no es generen– situacions de conflicte.

6. CONCLUSIÓ

L'interès de tots els àmbits i disciplines esmentats per analitzar les situacions de conflicte, les distincions entre processos «formals» i «informals», processos «judicials» i «alternatius», o l'exploració de conceptes com «perdó» i «reconciliació» apunten a un fenomen d'importància ascendent en les nostres societats: els límits de les nostres organitzacions i institucions per gestionar els conflictes contemporanis. En l'àmbit jurídic, per exemple, n'és una mostra clara el desenvolupament de resolucions pactades o negociades de manera informal a l'interior mateix de l'administració de justícia i, inversament, la institucionalització gradual de tècniques de negociació i mediació per fer front a la crisi de litigació. En aquest sentit, per exemple, apareix el terme «litigociació», un compost híbrid de «litigació» i «negociació» encunyat per Marc Galanter.⁶⁵ Apunten al mateix blanc les crítiques recents dels sociòlegs i antropòlegs del dret a la ingenuïtat del plantejament inicial de l'ADR com un conjunt de mètodes «alternatius» als procediments jurídics.

Així, Louis Assier-Andrieu ha posat de manifest que «l'oficialització de l'informalisme» pot correspondre a la lògica de la «creació d'un nou mercat de serveis jurídics» que imposa una individualització i objectivació dels conflictes al marge del control públic.⁶⁶ I, en el sentit oposat complementari, la mateixa Laura Nader, en la nova edició del ja clàssic *Law in Culture and Society* (1969) ha deixat ben clar que «els antropòlegs havien subestimat de forma permanent i ostensible el paper de les ideologies jurídiques en la construcció o deconstrucció de la cultura».⁶⁷

Sigui com sigui, la nostra observació va en la direcció següent: la profunda transformació que estan experimentant les professions i les institucions amb els processos de

65. GALANTER, M.; CAHILL, M. «Most Cases Settle: Judicial Promotion and Regulation of Settlement», *Stanford Law Review*, vol. 46, 1993-94, p. 1339.

66. ASSIER-ANDRIEU, L. (1996) *Le droit dans les sociétés humaines*, Paris: Nathan, p. 17.

67. NADER, L. (ed.) (1997) *Law in Culture and Society*, Berkeley: University of California Press, p. v.

globalització requereix, cada vegada més, un estudi integrat i integral dels mètodes de gestió i de resolució de conflictes. Altrament, correm el risc de reproduir en cada fragment puntual del mosaic, en la descripció i la pràctica de la resolució i en la teorització de la seva estructura i procediment el que resulta característic del positivisme jurídic: la categorització d'un espai propi –sigui «jurídic» o «conflictual»– que roman al marge dels processos de resolució que efectivament tenen lloc, és a dir, tal i com efectivament i socialment succeeixen.

7. SOBRE EL TEXTOS D'AQUEST VOLUM

La cinquena edició del Cicle Aranguren torna a plantejar els problemes de la ciutadania en el món contemporani, aquesta vegada des de la reflexió al voltant dels límits del dret i dels sistemes normatius establerts per a la gestió i la resolució dels conflictes. Els convidats han estat persones amb una experiència dilatada en el tractament d'aquests problemes, cadascun des del camp professional que li és propi. En aquest volum, a més, ens ha estat possible incorporar dues contribucions més, les de Salvador Puntès i de Francesc Vendrell, que han tingut l'amabilitat d'incorporar-se al debat i d'oferir-nos les seves reflexions uns mesos després de tancar el Cicle.

Byron Bland obre el present volum fent un balanç dels seus objectius centrals de recerca i d'intervenció: la reconstrucció de la convivència o, si més no, de la coexistència, en el si de les societats en conflicte (en aquest cas, Irlanda del Nord). Aquest objectiu el duu a avaluar tant la pròpia dinàmica del conflicte com les eines de què es disposa per a la seva gestió, transformació o resolució. D'entre aquestes eines Byron Bland en destaca dues: el perdó [*forgiveness*] i la reconciliació [*reconciliation*]. Cal advertir, com hem indicat ja, que el professor Bland no presenta aquestes nocions com a imperatius morals, sinó com a actes específics observables i mesurables, és a dir, com a fenòmens que es poden estudiar des de les ciències socials i del comportament.

Vicenç Fisas analitza en el seu article els principals trets dels conflictes armats contemporanis. Els anys noranta, com ell subratlla, han estat esquitxats per confrontacions violentes que mostren l'erosió del poder dels Estats i la proliferació de guerrilles i grups internacionals de mercenaris. Si bé aquests actors no són necessàriament nous, sí que impliquen una privatització creixent d'una violència que no dubta a desplegar les estratègies més diverses: pillatge, depredació comunitària, neteja ètnica, desaparició, mutilació, etc. La capacitat limitada dels processos de pau a l'hora de gestionar o d'eradicar aquests conflictes, no obstant, no ha d'impedir pensar en noves fórmules. Així, Vicenç Fisas suggereix la possibilitat de revifar els mecanismes tradicionals de resolució de conflictes de les comunitats i d'atorgar més capacitat de negociació als actors locals de cada procés.

El text d'Eduard Vinyamata ofereix una visió panoràmica del que anomena «conflictologia», o «ciència dedicada al conflicte i als factors que intervenen en la seva evo-

lució i desenvolupament». Segons l'autor, els reptes actuals de la gestió i la resolució dels conflictes, pel que fa a la informació i al coneixement, passen per l'adopció de sistemes experts (com els programes de simulació) que permetin als professionals d'aquest camp una millor comprensió i gestió de les situacions conflictives, tant de les que es donen entre individus (família, treball, etc.) com entre organitzacions o Estats.

Pere Vilanova ofereix una panoràmica del conflicte palestinoisraelià des dels seus inicis a la dècada dels quaranta (amb el Pla de partició dissenyat per les Nacions Unides l'any 1947) fins a l'actualitat. Pere Vilanova avalua les dificultats de la represa d'un procés de pau –en la línia del que es va endegar l'any 1993 amb els Acords d'Oslo– en termes de «reptes a la teoria de l'elecció racional». En aquest sentit, la seva anàlisi s'allunya deliberadament d'una mirada reduccionista, centrada exclusivament en les explosions de violència o en les oportunitats fallides per a la pau, per tal d'abastar la confrontació des d'altres factors polítics, socials i jurídics que, en la mesura que incideixen en la ciutadania, condicionen la resolució del conflicte.

Txema Montero aborda en el seu text els diversos –i complexos– tombants de la «qüestió basca» i de les expressions violentes del conflicte a Euskadi. Prenent l'evolució estratègica d'ETA i de l'anomenat MLNV (Moviment d'Alliberament Nacional Basc) des dels seus inicis com a punt de partida, Txema Montero analitza la cadena d'esdeveniments i «no esdeveniments» transcorreguts des d'aleshores. La solució política del conflicte, ens dirà Montero, passa per la derrota d'ETA, no tant perquè aquesta en sigui una expressió clara, sinó perquè constitueix un conflicte en si mateixa i, com a tal, impedeix el ple desenvolupament de les capacitats polítiques del nacionalisme basc.

La contribució d'Amadeu Recasens es centra en l'anàlisi de les bases per a l'articulació i el desenvolupament d'un nou model de policia a Catalunya. Amadeu Recasens reflexiona a partir d'un concepte de «policia» que, com a institució, no és eterna, atemporal o global, sinó que és el resultat d'una adaptació al marc social i polític dins del qual s'ha d'inserir. En aquest sentit, l'autor adverteix dels límits i els defectes dels distints models policials quan han d'aplicar-se a la realitat, com també de la necessitat d'ajustar-los adequadament no només al sistema de justícia criminal, sinó als mecanismes de protecció dels drets i llibertats públiques en el marc de la societat democràtica.

Simon Roberts analitza la gènesi i el procés d'institucionalització del moviment d'ADR a Anglaterra. El punt de partida se situa en l'observació de tres fenòmens diferents: (i) l'aparició d'un nou segment professional que promou la mediació com a «tercera via» de gestió del conflicte, situada entre les decisions de la justícia estatal i la representació a través dels advocats, (ii) el compromís gradual del sistema judicial anglès amb la solució negociada dels casos que se'ls hi plantegen i (iii) el procés d'adaptació de l'advocacia davant dels dos fenòmens anteriors. Les formes híbrides que generen aquests processos posen de manifest, segons Simon Roberts, els límits i les oportunitats de l'acord institucionalitzat.

El text de Salvador Puentes, des d'una perspectiva no gaire allunyada de l'anterior, planteja la connexió entre la mediació com a instrument per a la resolució consensual

dels conflictes i el desenvolupament ulterior de l'Estat del benestar i de les seves pres-tacions socials en un context de crisi. En aquest sentit, Salvador Puntès entén i desenvolupa la mediació –des d'una dimensió teòrica i pràctica– no tant com una intervenció puntual davant dels conflictes que provoca la fractura del consens sobre el contracte social, sinó com a «acció polièdrica» de reconstrucció dels vincles socials en el si de les comunitats.

Pompeu Casanovas ofereix una aproximació als conflictes contemporanis des de l'anàlisi de conceptes com «pluralisme jurídic», «policentricitat», «multiculturalitat» o «interculturalitat», nocions que apunten a fenòmens visibles dels processos de globalització i de transformació de l'Estat de dret. Per a Pompeu Casanovas, però, l'anomenada «crisi de l'Estat» no condueix necessàriament a la seva fi. En aquest sentit, proposa la noció d'un Estat de drets que és el resultat de processos complexos d'informació, organització i decisió i que s'articula a partir de les relacions concretes dels ciutadans, les quals admeten gradacions i exclouen línies taxatives de divisió.

Finalment, i des de la seva dilatada experiència professional a Nacions Unides, Francesc Vendrell ens proposa una reflexió sobre el paper de l'ONU en la prevenció i gestió dels conflictes internacionals, especialment des del punt de vista de les tasques de mediació i bons oficis encomanades als secretaris generals i als seus representants personals en diferent àrees del planeta. Prenent el conflicte de Timor Oriental com a exemple i fil argumental, Francesc Vendrell desgrana alguns dels encerts, reptes fallits i possibilitats de futur del sistema de Nacions Unides en el nou ordre internacional encetat en aquest segle XXI.

EL CONFLICTO DESPUÉS DEL CONFLICTO: LA POLÍTICA DE RECONCILIACIÓN EN IRLANDA DEL NORTE

Byron Bland